

INFORME
FRONTERA HISPANO-FRANCESA
CONTROLS FRONTERERS DINTRE DE L'ESPAI SCHENGEN?

**Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat
i SOS Racisme Catalunya**

CAMINSDEREFUGI.ORG

Barcelona, 2019

Contingut

1. Introducció: Perquè la frontera hispano-francesa.....	4
2. En què consisteix la Missió d'Observació?.....	4
3. Contextualització.....	5
3.1 Informació sobre els principals municipis fronterers	5
- Irun	5
- La Jonquera	5
- Portbou	6
- Cerbère	6
3.2 Context sociopolític.....	7
3.3 Normativa	8
3.4 Context local	9
- Pas fronterer d'Irun	9
- Pas fronterer de La Jonquera.....	10
4. Trajectes de les persones refugiades.....	13
4.1 Frontera per Irun.....	13
4.2 Frontera per La Jonquera	13
5. Punts preocupants identificats a la frontera	14
5.1 Controls per perfil ètnic	14
5.2 Retornar sense garanties augmenta la vulnerabilitat de les persones refugiades	15
5.3 Moviments en ambdues direccions	16
5.4 La invisibilització del tràfic de persones amb finalitat d'explotació sexual.....	16
5.5 L'administració no actua davant la situació de vulnerabilitat de les persones refugiades.	16
5.6 Ha augmentat el període màxim de detenció a França.....	17
6. Conclusions.	17
7. Bibliografia	19

1. Introducció: Perquè la frontera hispano-francesa

Conegut popularment per ser el lloc per on es va desenvolupar el gran èxode republicà del gener i febrer del 1939, el pas fronterer entre la Jonquera i El Pertús, conjuntament amb el d'Irun, continua sent a dia d'avui un dels més importants de la línia divisòria que separa Espanya i França. De fet, l'Observatori Hispano-Francès de Trànsit dels Pirineus¹, en el seu quadern vuitè publicat al maig del 2018, recull que la xifra mitjana de viatgers (per carretera) per dia al 2015 va ser 59.360 dels quals 9.190 eren de trànsit i 50.170 d'intercanvi.

Tot i que no es compta amb dades oficials al respecte, la intensificació dels controls i processos de readmissió durant l'estiu del 2018², especialment del costat de la frontera hispano-francesa d'Irún – Hendaia, ens porta a posar el focus sobre la realitat de la frontera catalana i basca. Notícies com l'arribada a Catalunya de gent amagada en camions que tenia la intenció d'arribar a França des d'Itàlia³ o el retorn en virtut dels convenis de readmissió de persones que intentaven creuar cap a França⁴ són cada cop més habituals.

Els controls es realitzen a diferents punts estratègics (peatges o estacions) o a autobusos de transport a baix preu (Flixbus, Ouibus, Isilines, etc.). De fet, al 2017, més del 88% de les persones enviades al centre de retenció administrativa (CRA) de Perpinyà havien estat detingudes a la frontera, la gran majoria en aquest tipus de busos.⁵ A més, de forma continuada els observadors locals assenyalen que les condicions d'aquest tancament són opaques⁶. Des del 2015 i el restabliment dels controls de les fronteres internes, aquestes pràctiques s'han accentuat i la policia té més personal dedicat a aquests controls i mitjans legals i temporals a la seva disposició.

2. En què consisteix la Missió d'Observació?

A finals del 2018 i principis del 2019, un equip d'observadors i observadores de Drets Humans, format per membres de la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat (CCAR), SOS Racisme i Fotomovimiento han visitat, d'una banda, els municipis francesos de Cerbère i Perpinyà, i de l'altra, les localitats catalanes de La Jonquera, Figueres, Portbou i Irun.

L'objectiu de la missió ha estat observar directament sobre el terreny la gestió del control migratori i la situació relativa a la protecció internacional als accessos terrestres de la frontera entre França i Espanya.

A banda de l'observació directa del que succeeix als passos fronterers, l'equip s'ha entrevistat amb persones que actualment estan fent el trajecte i amb diferents actors i entitats que treballen sobre el terreny a Espanya i França (Amnistia Internacional, CIMADE, Ajuntament de La Jonquera i la Xarxa d'acollida de migrants a Irun).

A partir d'aquest material, complementat amb informes previs, fem anàlisis de la frontera hispano-francesa i denunciem les violacions de Drets Humans que es produeixen ja dintre de territori europeu.

¹ Observatorio hispano-francés de Tráfico en los Pirineos (2018). Documento nº 8: https://www.fomento.gob.es/recursos_mfom/informe_otp8.pdf

² Europa Press (25/09/2018). Podemos denuncia “devoluciones en caliente en la frontera de Irún y Marlaska habla de “readmisiones”. Recuperat de <http://www.europapress.es/epsocial/migracion/noticia-podemos-denuncia-devoluciones-caliente-frontera-irun-marlaska-habla-readmisiones-20180925180432.html>

³ Soler, T. (29/05/2018). Refugiats en ruta. El Punt Avui. Recuperat de <http://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/1400748-refugiats-en-ruta.html>

⁴ Soler, T. (31/05/2018). Retornen 33 immigrants interceptats al Voló. Recuperat de <https://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/1403690-retornen-33-immigrants-interceptats-al-volo.html>

⁵ La Cimade (2018). Dedans, dehors: une Europe qui s'enferme: https://www.lacimade.org/wp-content/uploads/2018/06/La_Cimade_Schengen_Frontieres.pdf

⁶ L'indépendant (12/05/2018). Perpignan: Manifestation devant le centre de rétention ce samedi matin. Recuperat de https://www.lindependant.fr/2018/05/12/perpignan-manifestation-devant-le-centre-de-retention-ce-samedi-matin_3988694.php

3. Contextualització

3.1 Informació sobre els principals municipis fronterers

- Irun

Irun és un municipi de la província de Guipúscoa, al País Basc. La ciutat fa frontera amb França mitjançant el riu Bidasoa, que limita el municipi a l'est. Es tracta de la segona ciutat més important de Guipúscoa després de la capital, Sant Sebastià, amb una població al voltant dels 60.000 habitants. L'economia de la ciutat es basa en la importància com a pas fronterer entre França i Espanya. A més, és un important nus ferroviari, logístic i de transports. Compta també amb un important comerç i certa indústria.

El percentatge de població estrangera a la província de Guipúscoa es del 8,8%, dades similars a la resta de províncies d'Euskadi (Biscaia un 8% i Àlaba un 10,5%). Irún compta amb 7.357 persones d'origen estranger, suposa un 11,9% del total de la població, un percentatge similar al de la comarca del Bidasoa al que pertany, que es d'un 11,1%.

A la província de Guipúscoa es produeixen moltes més detencions per llei d'estrangeria que a les altres dues províncies: Al 2016, a Biscaia s'hi van comptabilitzar 652 detencions, a Àlaba 321 i a Guipúscoa 1.334⁷. A tot l'Estat, aquell any es van quantificar en 35.882 el total de detencions per llei d'estrangeria.

- La Jonquera

La Jonquera és un municipi de la comarca de l'Alt Empordà, a Catalunya. A pocs quilometres de la frontera hispanofrancesa a través del Coll del Pertús, l'economia local depèn en gran mesura del trànsit de mercaderies i del moviment de persones entre França i Espanya.

Amb una població superior a les 3.000 persones, el percentatge de població estrangera és del 33,3%, xifra lleugerament superior a la resta de l'Alt Empordà (24,2%) i Catalunya en general (13,78%)⁸.

A la ciutat, just a tocar de la Comissaria provisional de Mossos d'Esquadra hi ha el centre d'acollida de la Creu Roja, que durant el 2017 va atendre més de 50 persones.

Si bé és cert que la posició geogràfica de La Jonquera la converteix gairebé en punt de trànsit obligat per la gent que intenta creuar cap a França des de Catalunya, l'Ajuntament no disposa d'estimacions públiques sobre la xifra de potencials retorns per part de la policia francesa.

Les dades aportades pel mateix personal de la Creu Roja reflexen que Síria és el principal país d'origen de les persones retornades ateses per l'entitat, seguit de lluny per Marroc, Nigèria i Palestina.

⁷ Barbero, I. (2017). La readmisión de extranjeros en situación irregular entre Estados miembros: consecuencias empírico-jurídicas de la gestión policial de las fronteras internas. CEFD

⁸ Idescat (2018). La Jonquera: <https://www.idescat.cat/emex/?id=170865&lang=es#h40>

Centre d'acollida de migrants gestionat per la Creu Roja a la Jonquera. Foto: Fotomovimiento

- Portbou

Portbou és un municipi de la comarca de l'Alt Empordà, a Catalunya, de poc més de 1.000 habitants⁹.

Actualment, la seva font d'ingressos principal és un turisme que, en gran mesura, ha servit per substituir les divises que hi deixaven les diverses persones que anaven cap a França durant el segle XX. Fruit de la seva localització a tocar de la frontera amb aquest país, Portbou compta amb una estació de tren per la qual, al 2016, s'hi van arribar a registrar aproximadament 79.000 viatgers de línies regionals (34.000 hi van baixar i 45.000 hi van pujar)¹⁰. Actualment, hi transiten els trens de Mitja Distància i Regionals amb origen o destí a Barcelona, Maçanet-Massanes o Cerbère.

- Cerbère

El poble de Cerbère es situa als Pirineus Orientals, a quatre quilòmetres de la frontera espanyola, just a tocar de Portbou. Amb poc més de 1.200 habitants, el municipi és conegut per la seva estació de tren, per on transiten tant els trens de mitja distància operats per Renfe (Barcelona – Cerbère) com els nacionals (Paris – Cerbère) o regionals (Narbona/Nîmes/Avinyó o Tolosa - Cerbère) operats per SNCF.

La seva situació com a municipi d'enllaç entre trens francesos i espanyols situa a Cerbère com a indret clau en el recorregut de les persones refugiades que pretenen creuar d'un país cap a l'altre en tren. Per aquest motiu, és comú trobar presència policial a l'estació.

⁹ IDESCAT (2018). Portbou: <https://www.idescat.cat/emex/?id=171387&lang=es>

¹⁰ Transport ferroviari. RENFE (2018). Viatgers a les línies regionals:

http://territori.gencat.cat/web/.content/home/01_departament/estadistica/anuari_estadistic/anuari_estadistic_2016/transportes_i_mobilitat/602_Transport-per-ferrocarril.pdf

3. 2 Context sociopolític

Els atemptats gihadistes de 2015 (al gener contra el setmanari Charlie Hebdo, al novembre a la sala Bataclan i a altres punts de París) van desencadenar l'estat d'alarma en territori francès. D'aquesta manera, l'Estat justificava el control intern de les seves fronteres, imposant de nou controls policials i de l'exèrcit. Per aquest motiu, es pot considerar que, *de facto*, des d'aquell moment es restablien les fronteres interiors.

Ara bé, aquest no és el primer cop que aquest tipus de procediment s'ha dut a terme per part de les autoritats franceses. De fet, des d'octubre de 2006 fins setembre de 2018, s'ha notificat el restabliment de les seves fronteres interiors en 15 ocasions¹¹.

Entre d'altres, al 2016, coincidint amb la celebració d'esdeveniments esportius com l'Eurocopa o el Tour de France, augmentaven els controls policials als passos fronteres. En conseqüència, això desembocava també en un increment en la xifra de retorns i de decisions de no admissió de persones estrangeres no comunitàries procedents d'Espanya.

Fins aleshores, segons fonts policials, el procediment de devolució de les persones no admeses es realitzava de manera taxada i de forma bilateral. Però, sota el pretext de l'amenaça terrorista, França ha començat a actuar de manera unilateral rebutjant a persones que segons el seu criteri no reuneixen els requisits d'accés al seu territori. Aquest fet provoca, tal i com està documentat a Irun i a La Jonquera, que les persones es quedin atrapades entre aquests passos fronterers.

Val a dir que França no és l'únic Estat europeu que ha optat per establir més mecanismes de control a les seves fronteres. L'increment de les arribades a Europa (pel Mediterrani, sobretot) de persones refugiades a l'estiu del 2015 va tenir com a conseqüència decisions unilaterals per part d'alguns països en relació a la gestió i control de les seves línies divisòries amb la resta de països veïns. Àustria, al setembre de 2015, va ser el primer, però actualment més països de l'espai Schengen apliquen el control fronterer. Aquests són França, Alemanya, Àustria, Dinamarca, Suècia i Noruega (el darrer no és membre de la UE però sí ho és de l'espai Schengen).

A l'octubre de 2017, en una reunió dels ministres d'interior i de justícia¹² s'iniciava el debat sobre la modificació de les condicions d'aplicació que el Conveni de Aplicació Schengen fixava per a la reinstauració del control de les fronteres interiors. En aquesta discussió es distingien dos grups de països: els que volien reformar Schengen per prolongar aquests controls davant suposades amenaces; i els que defensaven la necessitat de preservar Europa sense fronteres. Mentre la discussió no es concreta els països segueixen sol·licitant pròrroques per mantenir el control de les seves fronteres, la darrera pròrroga demanada finalitza el maig de 2019.

¹¹ Per a més informació: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_-_reintroduction_of_border_control_en.pdf

¹² Per a més informació: <https://www.consilium.europa.eu/es/meetings/jha/2017/10/12-13/>

3.3 Normativa

El marc legal sota el que s'emparen els nombrosos casos de devolucions entre ambdós països es troba en l'Acord sobre Readmissió de persones en situació irregular entre Espanya i França, signat a Màlaga el 26 de novembre de 2002 i en vigor el 21 de desembre de 2003¹³. Aquest té com a objecte la readmissió de nacionals dels països signants i de nacionals de països tercers identificats en un dels països signants i procedents de l'altre país signant. Alhora, s'estableixen algunes excepcions a través de l'article 6:

- a) *Si provenen de països amb frontera comú amb l'Estat que rebutja*
- b) *Si tenen visat o permís en l'Estat que requereix*
- c) *Si tenen una residència de més de 6 mesos en l'estat que requereix*
- d) *Si estan reconeguts o reconegudes com a refugiats en l'Estat que requereix*
- e) *Quan el país que requereix és encarregat del 1er examen de sol·licitud d'asil*
- f) *Aquelles persones que ja han estat expulsades pel país que requereix*
- g) *Persones que tenen permís provisional en un Estat Schengen.*

Amb aquest Acord els dos Estats es comprometen a acceptar a les persones que són retornades si es troben en situació irregular i han estat interceptades per la policia en un període de temps no superior a les 4 hores des del creuament de la frontera.

La realitat indica que hi ha un número important de devolucions que es realitzen al marge de qualsevol procediment, i les persones interceptades al costat francès són retornades per la policia francesa a Irún o a La Jonquera sense comunicació a la policia espanyola¹⁴.

És molt difícil poder comptabilitzar la xifra total de devolucions, ja que no es poden trobar dades oficials. No obstant, segons l'aproximació realitzada pel professor de la UPV Iker Barbero al 2017 es van donar 9.175 casos de rebuig a Frontera, en canvi les dades oficials que recullen les readmissions de França a Espanya en el marc de l'acord bilateral entre els dos Estats, (dades obtingudes a través d'una pregunta parlamentària), parlen de 2.690 readmissions de França a Espanya¹⁵. Al 2018 (fins al mes de setembre) ja s'havien efectuat 9.018, casi com durant tot l'any 2017. Això significa que s'estaven produint tres cops més readmissions fora del procediment determinat legalment pel conveni bilateral.

Actualment, aquest conveni bilateral mereix certes consideracions. Tot seguit les esmentem:

- a) La indeterminació de la normativa i la manca de jurisprudència suposa que sigui difícil definir si totes les identificacions de la policia es produeixen sense consideració al perfil ètnic de la persona. D'aquesta manera, es planteja la necessitat d'identificar comportaments policials racistes emmarcats en un suposat control de frontera.
- b) El Conveni recull el concepte de "readmissió sense formalitat". Aquesta acció es dona sense assistència lletrada, tot i que és un dret reconegut a la normativa espanyola per a totes les figures de deportació. Per aquest motiu, es pot considerar que s'està vulnerant el dret a una Tutela efectiva, recollit a l'article 24 de la Constitució Espanyola¹⁶.

¹³ Ministerio de Asuntos Exteriores (2002). Acuerdo entre la República Francesa y el Reino de España sobre la readmisión de personas en situación irregular: <https://www.boe.es/boe/dias/2003/12/26/pdfs/A46109-46117.pdf>

¹⁴ En el cas del pas fronterer basc, la comissaria conjunta de Biriattou és el punt d'entrega i recepció d'aquestes persones, que després seran traslladades a la comissaria d'Irún on se'ls incoa un expedient d'expulsió per estada irregular a Espanya.

¹⁵ Napal, J. y Azurmendi, I. (29/11/2018). Francia ordena al mes 760 devoluciones de migrantes a Irún sin garantías jurídicas. Noticias de Álaba. Recuperat de <https://www.noticiasdealava.eus/2018/11/29/sociedad/francia-ordena-al-mes-760-devoluciones-de-migrantes-a-irun-sin-garantias-juridicas>

¹⁶ Article 24. Constitució Espanyola de 1978: <http://www.congreso.es/consti/constitucion/indice/titulos/articulos.jsp?ini=24&tipo=2>

- c) Si bé és cert que l'acord va ser firmat entre l'Estat espanyol i l'Estat francès, part dels seus articles contradiuen les lleis internes dels països i la manca de control real sobre la seva aplicació dona peu a accions que vulneren el Dret Internacional. D'aquesta manera, ens podem arribar a plantejar fins a quin punt un acord entre dos Estats pot prevaldre per sobre del Dret Intern o Dret Internacional.

3.4 Context local

- Pas fronterer d'Irun

Al juny de 2018 es dona un punt d'inflexió quan un autocar que venia del sud de la península arriba a l'estació de Sant Sebastià amb un total de 46 persones d'origen subsaharià, en concret venien de la comunitat andalusa, que les setmanes anteriors havia registrat un nombre elevat d'entrades de persones estrangeres. D'aquestes 46 persones que estaven a Sant Sebastià només una vintena van ser ateses pels serveis de Creu Roja (primera atenció, informació sobre recursos i drets). Alguns dies més tard arribava un altre autobús amb 30 persones més en la mateixa situació.

Perquè aquestes arribades a Sant Sebastià? D'una banda el flux migratori al sud va augmentar a l'estiu, no només per la millora del temps, sinó sobretot per la impossibilitat d'utilitzar altres vies. D'altra banda, la proximitat del territori amb la frontera de l'Estat francès el fa un punt estratègic: una via de trànsit o un lloc on estar un temps abans de creuar o intentar creuar la frontera.

Mancances en la resposta de l'administració

L'arribada d'aquestes persones va fer visible una realitat ja present, però el fet de que fossin més les persones amb aquesta situació que es concentraven a la zona va evidenciar més les mancances en l'atenció i les situacions de vulnerabilitat a les que no s'estava donant resposta.

Segons SOS Racisme, algunes de les principals mancances identificades eren:

- Manca de places en albergs i recursos per acollir a totes les persones en trànsit: moltes persones acabaven dormint al carrer o a les estacions.
- Descoordinació entre les diferents administracions implicades: govern estatal, comunitats autònomes, diputacions i ajuntaments
- Falta de major coordinació entre les diferents organitzacions que ofereixen assistència a les persones en trànsit (des de l'arribada pel sud i durant tot el trajecte fins a la frontera)
- L'actuació de les administracions no donava resposta a la realitat
 - Informar i assessorar a les persones sobre la seva situació jurídica
 - Detectar casos de major vulnerabilitat (situacions de tràfic de persones, menors no acompanyants, dones soles amb menors a càrrec,...)
 - Donar resposta a les persones que volien quedar-se a viure a l'Estat espanyol.

Paper de la societat civil: Red Ciudadana de Apoyo d'Irun

Davant la manca de resposta per part de les administracions, però sobretot per solidaritat i amb una voluntat de denúncia i transformació un cop més la societat civil s'avançava i buscava com donar resposta i acompanyar a les persones que arribaven a zona fronterera entre França i Espanya, tant les que volien seguir el seu viatge com aquelles que pensaven en quedar-se.

A Irun, a finals de juny del 2018 es decidia crear la Xarxa d'Acollida per ajudar i cobrir les necessitats d'aquestes persones. A gener del 2019, hi ha més de 140 persones actives que combinen actuacions d'assistència amb accions de denúncia¹⁷.

Aquesta xarxa, que es divideix en grup d'acollida¹⁸, de menjars¹⁹, de roba²⁰, d'assessorament²¹ i de gènere²² va atendre a més de 2.500 persones entre finals de juny i finals d'octubre de 2018, el que suposava una mitjana de 25 diàries. Entre elles, s'havien atès a més de 15 menors no acompanyats, tot i que no és una dada fiable ja que molts d'ells i elles prioritzen el seu projecte migratori i no manifesten la seva edat real. Del total, al voltant de 16 haurien decidit quedar-se a viure a Guipúscoa²³.

- Pas fronterer de La Jonquera

El 9 de febrer de 2018, quatre homes tunisians arribaven a Girona amagats al remolc d'un camió. Sis dies més tard, a Celrà, vuit persones (3 menors i 5 adultes) apareixien en un altre camió provinent d'Itàlia. En total, entre febrer i maig del 2018, almenys setanta persones africanes haurien arribat a Catalunya en situacions similars²⁴. La majoria d'elles no tenien intenció d'arribar a l'Estat espanyol, sino que volien anar a França o altres països del nord d'Europa. Mentre algunes d'elles (les adultes) eren retornades a l'Estat francès en el marc de l'Acord de Readmissió bilateral, les menors passaven a disposició de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). A aquests casos, s'hi afegien les devolucions per part de la policia francesa de sol·licitants d'asil detectats durant el trajecte des d'Espanya cap a França. En referència al segon cas, un dels punts més preocupants dels darrers anys ha estat la falta de protocols efectius per gestionar aquest tipus de devolucions²⁵.

¹⁷

- Esmorzar solidari davant l'ajuntament d'Irun per denunciar que 15 persones portaven una setmana dormint al carrer.

- Pressió a les institucions perquè facilitin més recursos i que aquests donin resposta a les necessitats reals (per exemple en relació als dies d'estada que fins el mes d'octubre es limitava a 3 dies).

- Exigència per l'obertura d'un centre de dia, ja que els equipaments i recursos públics suposaven que les persones en trànsit només poguessin estar al centre a les nits, una situació preocupant quan arriba l'època de fred.

- Denúncia sobre el fet que les dones i els menors no reben una atenció integral i adequada a una possible situació de major vulnerabilitat.

¹⁸ Es desplaça a la zona de frontera per a recollir i informar a les persones que han estat retornades per la policia francesa.

¹⁹ Serveix uns 30 dinars al dia, porta més de 3000 entre juliol i octubre.

²⁰ Ha distribuït més de 2000 peces cedides per les veïnes i veïns d'Irun.

²¹ Informa sobre la situació legal i aquells tràmits que es poden fer.

²² S'enfoca a buscar com donar una resposta específica a les dones, i també per introduir la perspectiva de gènere en tot el treball que realitza la xarxa.

²³ Totes les dades han sigut aportades per fonts de la Red Ciudadana de Apoyo de Irun.

²⁴ Soler, T. (29/05/2018). Refugiats en ruta. El Punt Avui. Recuperat de <http://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/1400748-refugiats-en-ruta.html>

²⁵ Veure exemple en la següent notícia: Brujats, P. (09/03/2017) França retorna refugiats. Cadena Ser. Recuperat de https://cadenaser.com/emisora/2017/03/09/radio_girona/1489063318_423878.html

Dues persones esperen a l'estació de Figueres. Foto: Fotomovimiento

Augment de les detencions en frontera

L'increment dels controls policials per part de la policia espanyola (en destaquen les petites patrulles de no més de 5 agents situades a indrets estratègics de pas, com són carreteres i estacions de tren), la major securització i la suspensió de la lliure circulació entre ambdós Estats ha derivat en un major nombre d'identificacions als punts fronters de La Jonquera. Tal com ha pogut observar l'equip (i a través de converses amb personal de les estacions frontereres) les patrulles realitzen controls gairebé diaris dins dels trens que van en direcció a França. Preocupa la manca d'ús de protocols per part de la policia per detectar a menors no acompanyats que no s'identifiquen com a tals.

Agents de la Policia Nacional realitzen controls a l'estació de Portbou. Foto: Fotomovimiento

Resposta a nivell local

Amb previsió d'un augment en les arribades des de França, l'Ajuntament de La Jonquera va establir una col·laboració amb Creu Roja, entitat que a dia d'avui gestiona un centre d'acollida al municipi.

Segons les dades aportades per la pròpia Creu Roja, durant el 2018 es van atendre un total de 107 persones retornades per les autoritats franceses. Tanmateix, és impossible obtenir dades fiables sobre el total de creuaments.

Paper de la societat civil

En general, la zona dels Pirineus Orientals, tant pel costat català com del francès, es caracteritza per la poca concentració d'iniciatives solidàries locals de suport a les persones refugiades i els municipis fronterers no compten amb refugis coordinats per voluntariat local coneguts. Tanmateix, aquesta característica no es justifica en la manca de creuaments, si no en la poca visibilitat que aquests tenen actualment. De fet, a pocs quilòmetres de Perpinyà s'hi troba un Centre de Rétention Administrative (CRA) i un centre d'acollida per a menors. Si ens basem en les iniciatives de suport ciutadà del costat francès conegudes a través dels mitjans de comunicació o plataformes web, veiem com en el mateix diari Libération només hi està reconeguda la Cimade, tot i que alguns ciutadans concrets ofereixen casa seva o suport a través de plataformes com aiderlesrefugies.com, normalment sota el paraigua del moviment ciutadà SINGA²⁶.

²⁶ Més informació: <https://www.singafrance.com/presentation>

4. Trajectes de les persones refugiades

Tant per la zona d'Irun com la de La Jonquera, els creuaments es poden produir per carretera i tren. Al 2017, de les persones detingudes en frontera enviades al centre de retenció administrativa (CRA) de Perpinyà, la majoria havien sigut detectades en busos de baix cost, com Flixbus, Ouibus o Isilines²⁷

4.1 Frontera per Irun

Pel que fa a les arribades o devolucions a Irun, ens podem basar en les procedències de les persones ateses per la Red Ciudadana de Apoyo. En aquest cas, la meitat de persones ateses manifestaven venir de Guinea Conakry, mentre que Costa de Marfil suposava el 40% i el restant es dividia entre nacionalitats com Iemen, Sierra Leone i un grup més petit de diferents països àrabs.

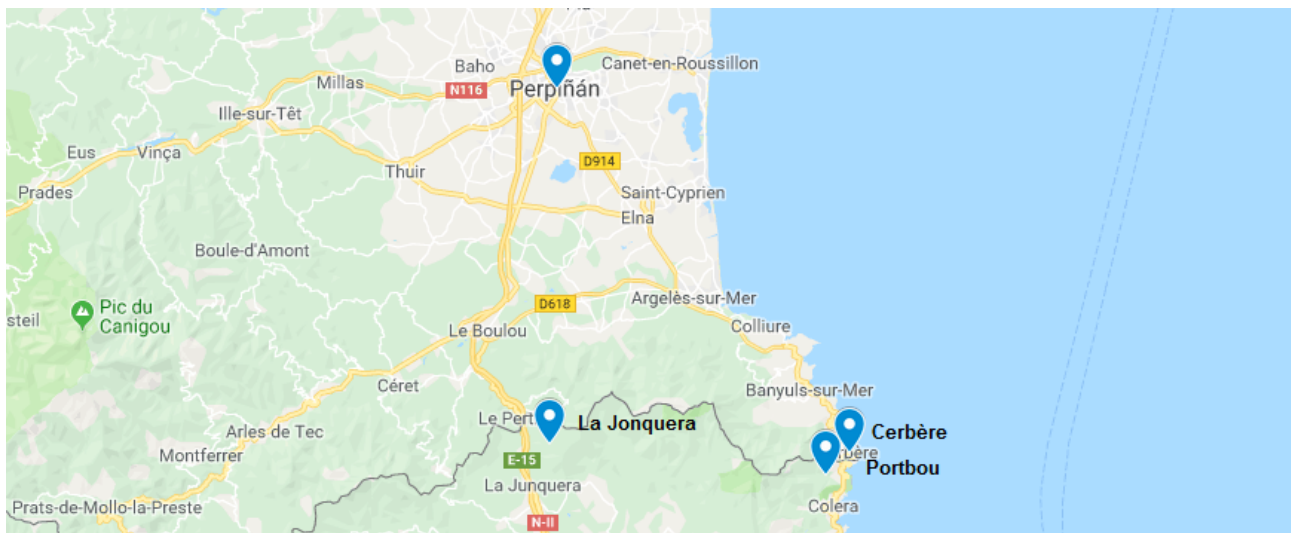
Google. (s.f). Mapa de la frontera per Irun

4.2 Frontera per La Jonquera

El ruta més comuna en cotxe entre l'Estat espanyol i francès passa per l'autopista A2. Alhora, l'alternativa de la carretera N260 es pot utilitzar per realitzar tota la ruta en cotxe o combinar-la amb els trens que arriben o surten de Cerbère o Portbou. Si bé a curt termini les persones refugiades volen arribar a Perpinyà, l'objectiu principal és continuar el trajecte fins a París, Regne Unit o altres territoris del nord d'Europa.

A l'hora d'identificar els principals països d'origen, ens podem basar en les procedències de les persones ateses per la Creu Roja a La Jonquera, entre les quals destaca Síria, seguida de Lluny pel Marroc i Nigèria.

²⁷ La Cimade (2018). Dedans, dehors: une Europe qui s'enferme: https://www.lacimade.org/wp-content/uploads/2018/06/La_Cimade_Schengen_Frontieres.pdf

Google. (s.f). Mapa de la frontera per La Jonquera

Nacionalitat de les persones ateses			
Síria	53	Eritrea	3
Marroc	9	Costa d'Ivori	2
Nigèria	9	Romania	2
Palestina	7	Ghana	1
Guinea Conakry	5	Comores	1
Líban	5	Senegal	1
Iemen	4	Mali	1
Algèria	4		

5. Punts preocupants identificats a la frontera

5.1 Controls per perfil ètnic

A la frontera d'Irun s'ha pogut constatar com es donen, de forma sistemàtica, controls policials a partir d'identificacions basades en el perfil ètnic: les persones racialitzades, especialment les de pell negra, són aturades, identificades i retornades.

Segons un diagnòstic sobre el treball transfronterer realitzar per l'Euroregió (Nova Aquitània – Euskadi – Navarra) un total de 3.863 persones creuen diàriament la frontera per anar a treballar i no són identificades. Si el control policial a la frontera està motivat per raons de prevenció del terrorisme, es fa evident que aquest control es basa en el perfil ètnic. Pel que fa a La Jonquera, també és evident la identificació de persones segons el seu color de pell en el cas dels trens. En els controls policials a l'estació de tren de Portbou es demana la documentació a persones segons els seus trets físics i els i les treballadors/es de seguretat de les estacions de Figueres i Portbou així ho van confirmar a l'equip d'observació. Pel que fa als autobusos, l'equip va constatar que la policia francesa realitzava controls a tot el passatge sense discriminació per perfil ètnic.

Agents de la policia francesa realitzen controls als autobusos que creuen la frontera en direcció a Perpinyà. Foto: Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat

5.2 Retornar sense garanties augmenta la vulnerabilitat de les persones refugiades

Sense perdre de vista que el punt de partida del Codi de Fronteres Schengen es l'absència de controls i que només en casos concrets preveu la reinstauració de les fronteres interiors, l'acord de readmissió entre l'Estat francès i l'Estat espanyol és un instrument que s'utilitza per retornar a Espanya a persones en situació administrativa irregular que són interceptades a França. Però aquest acord no justifica una vigilància regular i constant de la frontera, ni per la part francesa ni per l'espanyola i obvia el dret a informació, defensa jurídica i recurs, tal com s'indica al punt 3.3 d'aquest informe.

5.3 Moviments en ambdues direccions

Segons adverteixen els col·lectius d'activistes entrevistats a la zona fronterera de La Jonquera, els fluxos migratoris es produeixen en ambdues direccions, des d'Espanya cap a França i des de França cap a Espanya. En el primer cas, el major nombre de creuaments coneguts, i per tant visibilitzats, es produeix a la zona d'Irun (hi ha molt desconeixement respecte als fluxos per la zona de La Jonquera). En el segon cas, tot i que en xifres més reduïdes, la majoria dels casos tenen relació amb arribades per part de persones susceptibles de ser reconegudes com a potencials sol·licitants de protecció internacional vingudes des de la frontera franco-italiana.

5.4 La invisibilització del tràfic de persones amb finalitat d'explotació sexual

Malauradament, a la frontera hispano-francesa es donen casos vinculats amb el tràfic de persones amb finalitats d'explotació sexual, ja sigui en prostíbuls o a l'espai públic²⁸. Amb l'objectiu d'abordar aquesta qüestió, l'Ajuntament de La Jonquera va ser un dels primers municipis a nivell estatal en multar tant a prostitutes que exercien a l'espai públic com a clients. Ara bé, es va deixar de fer ja que no resultava efectiu, perquè les pròpies multes contribuïen a augmentar un deute de les víctimes amb les màfies²⁹, que unit a l'efecte de la clandestinitat³⁰ dificultava encara més la possibilitat de sortir de les xarxes d'explotació³¹.

L'existència de grups disposats a creuar clandestinament a refugiades (entre les quals hi ha menors) en vehicle particular a canvi d'un preu no especificat és conseqüència de l'increment dels controls i les devolucions entre països. Si aquests creuaments no es produeixen en un context totalment segur per a totes les persones involucrades, se les està forçant a escollir rutes amb greus perills, entre els quals hi ha el tràfic de persones amb finalitats d'explotació sexual.

5.5 L'administració no actua davant la situació de vulnerabilitat de les persones refugiades.

Les diferents administracions (amb diferents nivells d'actuació i competències), de manera interessada, no estan donant resposta a la realitat i a les necessitats d'aquestes persones: les seves circumstàncies i especificitats:

- No s'està identificant aquelles persones amb major vulnerabilitat com són els menors no acompanyants, les dones amb menors a càrrec, víctimes de tràfic.
- Les persones refugiades fan un llarg trajecte, no només en kilòmetres en el que prenen contacte amb diferents administracions, organitzacions, actors públics i privats que no estan actuant davant la situació de vulnerabilitat i desprotecció. L'objectiu es gestionar en trànsit, evitar que aquestes persones es quedin i suposin un major problema.
- El cas dels i les menors no acompanyades és altament preocupant:

²⁸ Veure exemple: 20 minutos (21/05/2019). Desarticulan una red internacional de explotación sexual de mujeres en La Jonquera y liberan a 13. Recuperat de: <https://www.20minutos.es/noticia/3646597/0/desarticulan-una-red-internacional-de-explotacion-sexual-de-mujeres-en-la-jonquera-y-liberan-13/#xtor=AD-15&xts=467263>

²⁹ Reguero, P. (03/11/2017). Las ordenanzas que sancionan la prostitución penalizan a las mujeres. El salto. Recuperat de <https://www.elsaltodiario.com/trabajo-sexual/encarna-bodelon-ordenanzas-prostitucion-mujeres-multas-derechos>

³⁰ Blázquez, B. (2017). La trata de personas con fines de explotación sexual en España: elementos para la reflexión.

³¹ Martín-Arroyo, Javier. (03/09/2016). Denunciados un millar de prostitutas y clientes tres un año de la "ley mordaza". El País. Recuperat de https://elpais.com/politica/2016/09/02/actualidad/1472839814_078043.html

- Perquè s'està ometen/obviant/ el nostre marc jurídic-normatiu que recull l'interès superior del menor i per tant la seva protecció com a menor per sobre de qualsevol altra condició.
- No hi ha cap voluntat d'identificar als menors quan entren a territori espanyol. Les diferents policies que intervenen (a frontera, a comissaria, a les regulars identificacions que se'ls hi practica,..) com també el conjunt d'actors, públics i privats, que els assisteixen; no els identifiquen com a menors ni els hi brinden la protecció que es preveu.
- Són evidents i contrastades les mancances, disfuncions i limitacions del sistema de protecció a la infància a l'Estat espanyol, que en part propicien que molts menors s'escapin del sistema o acumulin més fracassos i decepcions. És imprescindible que el sistema els identifiqui, però cal que després sigui capaç de protegir-los.

5.6 Ha augmentat el període màxim de detenció a França

Des del 2 de gener del 2019, el període màxim de detenció per als i les estrangeres a França es va duplicar de 45 a 90 dies. Això significa que l'administració té 3 mesos per expulsar a les persones privades de llibertat que es trobin a un CRA. Segons la Cimade, al menys 50.000 persones estan detingudes sense haver comès cap delictes. A més, França ja és país europeu que més ordres d'expulsió emet, amb més de 100.000 a l'any³².

Centre de Retenció Administrativa de Perpinyà. Foto: Fotomovimiento

6. Conclusions.

³² Cimade (2019). 3 mois d'enfermement en rétention: 2019 marque un tournant dans la répression des personnes étrangères: <https://www.lacimade.org/3-mois-d'enfermement-en-retention-2019-marque-un-tournant-dans-la-repression-des-personnes-etrangeres/>

Tal com indica Iker Barbero³³, a nivell espanyol, l'actual normativa de Seguretat Ciutadana (LO 4/2015) en els seus articles 13.1, 16 i 17, permet cert control d'identitat i documentació, seguint l'anterior Llei Orgànica 1/1992. Tanmateix, aquesta pràctica policial s'ha posat en entredit per organismes com la Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància (2006 i 2011) o el Comitè de les Nacions Unides per la Eliminació de la Discriminació Racial (2011). Per aquest motiu, cal posar en funcionament nous protocols que assegurin la no discriminació per color de pell als controls fronteres.

A dia d'avui, queda invisibilitzada la vulneració de drets fonamentals per part de l'Estat espanyol cap a persones identificades a la frontera hispano-francesa. Més enllà de les dificultats per accedir a xifres concretes, l'acord de readmissió de persones en situació irregular firmat entre els Estats espanyol i francès el 21 de desembre de 2003 dona cobertura legal al que podríem equiparar com a devolucions en calent a l'establir determinats criteris sota els quals es pot realitzar un retorn d'un país cap a un altre "sense formalitat alguna". Aquest concepte de "sense formalitat alguna" no proporciona la possibilitat d'accedir a informació, defensa jurídica ni recurs, en contra de l'article 24 de la Constitució Espanyola. Segons el mateix Iker Barbero, totes les figures de deportació porten explícitament reconegut el dret a assistència lletrada, especialment quan les persones estrangeres "es trobin a Espanya" (art. 22 LOEx). És indispensable esborrar el concepte de "sense formalitat alguna" si es vol actuar d'acord amb els valors fonamentals recollits al Tractat de Lisboa, com són la dignitat humana, la llibertat, la democràcia, la igualtat i els drets humans.

És necessari mantenir l'atenció en la necessitat de protegir a les potencials víctimes de tràfic que creuen o exerceixen a pocs quilòmetres de la frontera francesa. Una víctima de tràfic té dret a rebre protecció internacional (asil o protecció subsidiària) si existeix risc de persecució o danys greus en cas que torni al seu país d'origen. De fet, l'accés al procediment de protecció internacional s'ha de tenir en compte com una de les possibles formes de protecció, ja que es la màxima garantia possible que se li pot concedir a una persona. Les víctimes que sol·liciten asil solen ser real·lotjades en espais on rebin atenció i assistència adaptades a les seves necessitats. Ara bé, és necessari tenir en compte que les víctimes de tràfic tenen diferents necessitats, com:

- Necessitat d'un espai segur que respongui a les necessitats de protecció, intimitat, gènere, presència de menors i cures maternes en cas de que existeixin.
- Necessitat d'una atenció psicològica i sanitària adaptada.
- Necessitat d'empoderament, inclòs afavorint la sostenibilitat financera, autònoma en la vida quotidiana, així com perspectives de futur (formació i treball).

Per altra banda, cal remarcar la necessitat de visibilitzar els riscos als que s'enfronten els i les menors no acompanyades. Hi ha una tendència creixent de menors susceptibles de ser víctimes de tràfic que s'identifiquen com a majors de 18 anys i es registren com a adults.³⁴

³³ Barbero, I. (2017). La readmisión de extranjeros en situación irregular entre Estados miembros: consecuencias empírico-jurídicas de la gestión policial de las fronteras internas. CEFD

³⁴ Comisión Española de Ayuda al Refugiado (2018). Tracks: <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2018/03/TRACKS-consolidated-Report-January-2018.pdf>

Una persona espera a l'estació d'autobusos de Figueres. Foto: Fotomovimiento

Finalment, la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat i SOS Racisme recorden que la mobilitat humana és una realitat i la lliure circulació un dret. Malauradament, a les fronteres, la seguretat s'ha imposat en detriment de la llibertat de circulació i els drets fonamentals. Cal donar un gir a l'actual política de tancament i control de fronteres, definint noves propostes per donar resposta a la mobilitat humana: garantir vies legals i segures, polítiques d'acollida que donin resposta a les necessitats de les persones que decideixen quedar-se i garantir la igualtat de drets i oportunitats.

7. Bibliografia

Article 24. Constitució Espanyola de 1978:

<http://www.congreso.es/consti/constitucion/indice/titulos/articulos.jsp?ini=24&tipo=2>

Barbero, I. (2017). La readmisión de extranjeros en situación irregular entre Estados miembros: consecuencias empírico-jurídicas de la gestión policial de las fronteras internas. CEFD

Blázquez, B. (2017). La trata de personas con fines de explotación sexual en España: elementos para la reflexión.

Brujats, P. (09/03/2017) França retorna refugiats. Cadena Ser:

https://cadenaser.com/emisora/2017/03/09/radio_girona/1489063318_423878.html

Cimade (2019). 3 mois d'enfermement en rétention: 2019 marque un tournant dans la répression des personnes étrangères: <https://www.lacimade.org/3-mois-denfermement-en-retention-2019-marque-un-tournant-dans-la-repression-des-personnes-etrangees/>

Comisión Española de Ayuda al Refugiado (2018). Tracks: <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2018/03/TRACKS-consolidated-Report-January-2018.pdf>

Consejo Europeo (2017). Principales resultados, 13 de octubre:
<https://www.consilium.europa.eu/es/meetings/jha/2017/10/12-13/>

Europa Press (25/09/2018). Podemos denuncia “devoluciones en caliente en la frontera de Irún y Marlaska habla de “readmisiones”: <http://www.europapress.es/epsocial/migracion/noticia-podemos-denuncia-devoluciones-caliente-frontera-irun-marlaska-habla-readmisiones-20180925180432.html>

European Commission (2018). Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders : https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_-_reintroduction_of_border_control_en.pdf

Idescat (2018). La Jonquera: <https://www.idescat.cat/emex/?id=170865&lang=es#h40>
IDECAT (2018). Portbou: <https://www.idescat.cat/emex/?id=171387&lang=es>

L'indépendant (12/05/2018). Perpignan: Manifestation devant le centre de rétention ce samedi matin: <https://www.lindependant.fr/2018/05/12/perpignan-manifestation-devant-le-centre-de-retention-ce-samedi-matin,3988694.php>

La Cimade (2018). Dedans, dehors: une Europe qui s'enferme:
https://www.lacimade.org/wpcontent/uploads/2018/06/La_Cimade_Schengen_Frontieres.pdf

Martín-Arroyo, Javier. (03/09/2016). Denunciados un millar de prostitutas y clientes tres un año de la “ley mordaza”. El País:
https://elpais.com/politica/2016/09/02/actualidad/1472839814_078043.html

Ministerio de Asuntos Exteriores (2002). Acuerdo entre la República Francesa y el Reino de España sobre la readmisión de personas en situación irregular:
<https://www.boe.es/boe/dias/2003/12/26/pdfs/A46109-46117.pdf>

Napal, J. y Azurmendi, I. (29/11/2018). Francia ordena al mes 760 devoluciones de migrantes a Irún sin garantías jurídicas. Noticias de Álaba:
<https://www.noticiasdealava.eus/2018/11/29/sociedad/francia-ordena-al-mes-760-devoluciones-de-migrantes-a-irun-sin-garantias-juridicas>

Observatorio hispano-francés de Tráfico en los Pirineos (2018). Documento nº 8:
https://www.fomento.gob.es/recursos_mfom/informe_otp8.pdf

Reguero, P. (03/11/2017). Las ordenanzas que sancionan la prostitución penalizan a las mujeres. El salto: <https://www.elsaltodiario.com/trabajo-sexual/encarna-bodelon-ordenanzas-prostitucion-mujeres-multas-derechos>

Soler, T. (29/05/2018). Refugiats en ruta. El Punt Avui: <http://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/1400748-refugiats-en-ruta.html>

Soler, T. (31/05/2018). Retornen 33 immigrants interceptats al Voló:
<https://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/1403690-retornen-33-immigrants-interceptats-al-volo.html>

Transport ferroviari. RENFE (2018). Viatgers a les línies regionals:
http://territori.gencat.cat/web/.content/home/01_departament/estadistica/anuari_estadistic/anuari_estadistic_2016/transports_i_mobilitat/602_Transport-per-ferrocarril.pdf

Elaborat per:

Amb el suport de:

La informació continguda en aquesta publicació no reflecteix la posició de la Generalitat de Catalunya ni de l'Ajuntament de Barcelona